

MÚLTIDÉZŐ

V . É V F O L Y A M , 2 0 1 5 . B O L D O G A S S Z O N Y H A V A

AZ ÖTÖDIK ÉVFOLYAM ELÉ

A Múltidéző 45. számát nyitja ki számítógépén az olvasó. Közben négy év telt el, és lap most az ötödik évfolyamába lép. A kezdetektől egy új nézőpontot képviselt a településünk múltjával kapcsolatban, amit idén a részleges címváltoztatással nyomatékosít. Az idei évtől, Vasszécsenyi Képes Múltidéző lesz a lap címe, ami arra utal, hogy az elmúlt időszakban településünk múltjával kapcsolatos több ezer tételes digitalizált képcéltárból állítja össze tematikus rovatait, jelezve, hogy a fotográfia a megjelenése óta a múltfeltárás megkerülhetetlen elemévé nőtte ki magát ez a műfaj, dokumentatív értéke egyenértékű az írott forrásokéval. A Múltidéző tehát indulása óta egy vizuális orgánus, ahogy a mostani cím is utal rá, egy képes művelődéstörténeti-, helytörténeti újság. Természetesen nem csak a sokszor elsőként közölt képdokumentumok jelentették újdonságát, hanem az azok mögött, az újonnan feltárt, falunk múltjának egyes, eddig homályban maradt részletei is, melyek nem egyszer művelődéstörténeti szenzációnak is számítottak! Mind e közben nagyon sok, eddig ismeretlen levéltári dokumentumra is rátalált a szerkesztő, melyek gyökeresen-, és folyamatosan írják át helytörténeti ismereteinket. A lapnak lelkes olvasóközönsége van, akik az egyes számokat a szélrózsa minden irányába továbbküldik a digitális világba, sokan segítenek az anyaggyűjtésben, a források fordításában. Mindezt mindenki a kezdetektől az önkéntesség elvén teszi, a helyi önkormányzat egyetlen egy forint támogatása nélkül. Tehát a Múltidéző egy virtuális faluközösség, létrejöttében így nem másról van szó, mint az elmúlt évtizedekben szisztematikusan likvidált kisközösségek újraalkotásáról, felélesztéséről. „Jó mulatság”, igazi „férfimunka”.

MÁRIA SZOBRUNK CSEHORSZÁGI PÁRHUZAMAI

A lipárti templom középkori Mária szobrával már több alkalommal (2001/5, 2013/3) foglalkozott a Múltidéző. Azonban mindig merülnek fel új szempontok a kutatásban, és szülehetnek újabb és újabb felfedezések. Első körben magyarországi (Felvidéki) párhuzamokat vettünk sorra, majd német és francia analógiák közt is tallóztunk. A csehországi párhuzamok keresése is már felmerült korábban, mivel a királyi udvarnak a 14.-15. században léteztek a cseh királyi udvarral diplomáciai és kulturális kapcsolatai. Azt is felvetette már a Múltidéző, hogy Mihály káptalani prépost korábban Nagy Lajos királynak volt udvari papja óbudai kanonokként. 1383-ban Niczky Ferenc lipárti birtok és templomadományát már ő adminisztrálta a

Társaskáptalan részéről. 1386-ban Mária királyné Vasvármegyei birtokcseréinek ő volt a tanácsadója, tehát ekkor még élők voltak a kapcsolatai a királyi udvarral. A csehországi Krumlov városában, ebben az időben virágzott egy európai híró szobrászműhely, aminek a tevékenységét Mária szobrai alapján próbáljuk ezúttal feltérképezni. A fennmaradt emlékek

többségében kőből készültek (Krumlovi Madonna I-II, Treboni Madonna, Pilseni Madonna), de ezeknek olyan sok a plasztikai hasonlatossága a Lipárti Madonnával, hogy mégis számba kell venni őket. (Tudjuk pl. hogy Michelangelo egyaránt dolgozott kővel és fával, az utóbbival persze sokkal kevesebbet, de az anyag megválasztása sok esetben a

megrendeléstől függött.) A Lipárti Madonnán jól látszik, hogy fülkeszobor, tehát hogy oltárszekrénybe szánták, a régi vizitációk meg is említik a templom Szűz Mária oltárát. Az azonban csak most derült ki, hogy valószínű a templom barokk főoltárában is Ő foglalt helyet a mostani Keresztelő János szoborcsoport előtt. (Mérete alapján épp beleillik!) Sőt az oltárszekrény felső részén látható csillagfestés még a Mária szobor „öröksége”. (Képek: Pilseni Madonna, Treboni Madonna, Bergbauai Madonna, a Krumlovi Madonna két változata, annak oldalnézete, és a Lipárti Madonna három nézete. A Krumlovi Madonna arca, mindkét változatának ruharedői, és a mi Máriánk ruharedőzete.)

KÉPKOMMENTÁROK (21)

Évtizedek óta dacol az idővel a falutól távol, a Kettősmegyei dűlőben egy árva kereszt a mezőn. A mai ember értetlenül áll a jelenséggel szemben. Mit keres egy kereszt a pusztában? Ma már közvetlen út nem is vezet hozzá, az emberek is elkerülik.

Hajdan a középkorban itt vezetett az út Szécsenyből Koltára, illetve Sárvárról Monyorókerékre, de ma már erre nem emlékszik senki, az egykori utat Szécseny határában járhatatlan dzsungel borítja. (Az elszántott középkori útjaink néhány műholdfelvételen még jól láthatóak, ahogy kidomborodnak környezetükből.) A magányos kereszt állítója, özvegy Soós Sándorné, született Szalai Rozália még ismerhette a régi utakat 1932 nyarán, amikor ide állította, de az is lehet, hogy

családjának csupán itt voltak a földjei, és egyszerűen szerette volna megszentelni azokat, mert jámbor hívő asszony volt. (Szalai János a szécsenyi temetőben Mária szobrot, a Baláta patak hídjá mellett pedig Nepomuki Szent János szobrot állíttatott. Hogy esetleg egy családhoz tartoztak, további kutatást igényel.) Soós Sándorné már 1917-ben megözvegyült. 1931-ben a szécsenyi templom új padjait is támogatta anyagilag. Két leánya közül az egyik Dragovics József festőművész felesége lett, ma már közvetlen leszármazottai nem élnek a faluban. Furcsa jelenség mindenesetre, hogy a településünk történetében a legkésőbb állított kereszt, mára a lelepusztultabb állapotban van, ami reméljük, nemsokára megváltozik. Két helyi gazdálkodó tervbe vette a kereszt restaurálását, és talán ez az ide évben meg is fog történni. (Képek: A Soós kereszt magányossága.)

MILEK MÚLTJÁBÓL

1346. augusztus 15-én, Nagy Lajos király megújította apjának, Károly Róbertnek mileki birtokadományozását, Csokodej Péter és Csokodej Pál részére. (Nagy Lajos adománylevele Újvárhoz csatolt mileki birtokot említ.) A Csokodej fivérek hűséggel szolgálták Nagy Lajos királyt Lackfi István főlovászmester mellett, több főurat is fogságba ejtettek és elfoglalták Csák Máté felvidéki várait. Ezért 1336-ban a lednici vár várnagyának nevezte ki Lackfi István Csokodej Pétert. A mileki birtokmegerősítés évében 1346-ban Csokodej Péter már a hátszegi vár várnagya volt, szintén Lackfi István, ekkor már erdélyi vajda jóvoltából. Károly Róbert birtokadományozásával hosszú pereskedés indult el a Csokodej és a Koltai család közt a mileki birtok fölött. Egy 1365. február 10-i visegrádi végzés a mileki birtokvitákban már Mileki Pál fiát Mileki Jánost említ, a vele

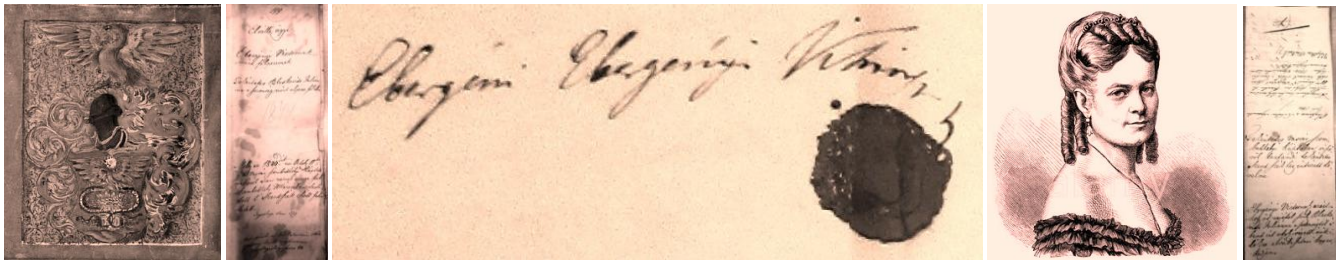

pereskedő Csokodej Péter fiával Csokodej Jánossal szemben. (Lackfi István híres várnagya, és annak testvére tehát már nem éltek, vagy nem Mileken éltek. Talán velük halt ki a Csokodej név is. Magával a névvel már korábban is foglalkozott a Múltidéző, kun, besenyő hangzású névnek tartotta, de a tatár Ögödej névhez hasonló szókarakter miatt akár tatár is lehet, feltételezhetően összetett szó.) Rá két évre, május 26-án, Bubek István országbíró megerősítette a korábbi végzést, mivel Csokodej János ötödszöri megidézésre sem jelent meg a tárgyaláson. Ez az utolsó említése Csokodej családnévnek, a Mileki é

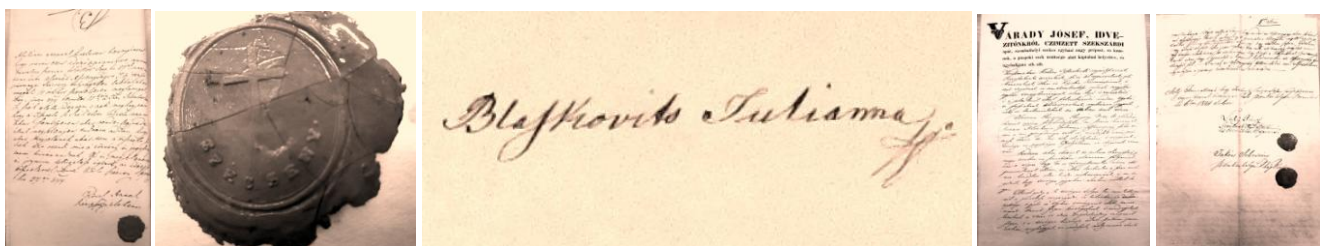
pedig a két évvel korábbi visegrádi perben az első. Feltételezésünk szerint Mileki Pál nem lehet más, mint a korábbi Csokodej Pál, aki a kor szokásai szerint a birtoknevet vezetéknevévé változtatta. 1418-ban Zsigmond királytól nemesi címet kapott a Mileki család. Nemesi címerükben látható rejtélyes láncra-fűzött medve („fenevad”), talán a család vitézlő őseire utal, a Csák Máté főurait elfogó Csokodej fivérek hőstettére, a kádban „fürdő” medve pedig talán annak rabságára. Milek első okleveles említése egyébként (Kenézzel és Megyehíddal együtt) 1173-ból való, az idén 842 éves település múltja, mint látjuk, még sok meglepetést rejteget számunkra. Sokan persze ma már azt sem tudják, hogy volt ilyen nevű faluelődünk, és azt sem, hogy később Lipárt gyakorlatilag „bekebelezte”, és Ószögbként a múlt század közepéig megmaradt a köztudatban. (Képek: A lednici vár mai állapota és egy korábbi festményen, a hátszegi váralja rom és Mileki család nemesi címere.)

EBERGÉNYI VIKTOR VÁLÓPERE

A hónapok óta beharangozott téma végre terítékre kerül. Az Ebergényi család történelmével már több alkalommal foglalkozott a Múltidéző, és minden bizonnyal még ezután is fog, hisz az Ebergényi Júliához köthető elhíresült „Ebergényi Pör” mellett a szécsényi Ebergényi család utolsó férfitagja, Ebergényi István halála utáni „Ebergényi Per” is napirendre fog kerülni még az idén. A most tárgyalt válóper azért érdekes, mert a botrányos Ebergényi Pör előjátékának, előzményének tekinthető, ismerete nélkül sokkal kevésbé érthetjük meg Ebergényi Júlia ellentmondás személyiségét és tragikus tettét. 1844. október 17-én adta

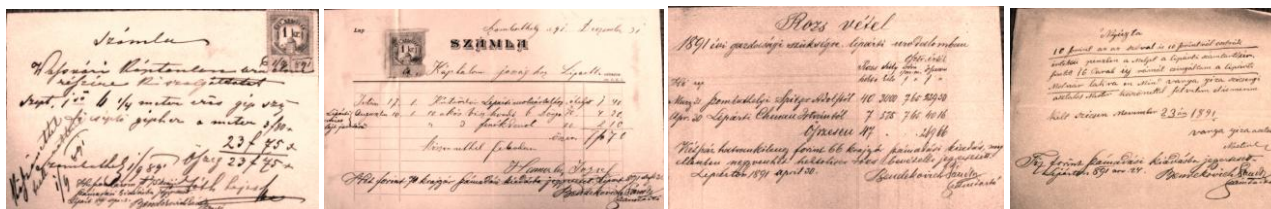
be Ebergényi Viktor a Szombathelyi Püspöki Szentszékhez, mint törvényes bírósághoz a válóperét. Házasságukban már a kezdetektől voltak súrlódások, civakodások, azonban a közös gyermekek egymás utáni születése mindkettőjüknél feledtette ezt. (1837-ben talán ezért volt vendége az ifjú párnak Karacs Teréz közel két évig, amiről a Múltidéző már beszámolt.) Legkisebb gyermekük, Ebergényi Júlia születése után egy évre, 1843-ban azonban teljesen elmérgesedett a házasságuk, kölcsönösen hűtlenséggel vádolták meg egymást. A családi botrányok híre már elhagyta kastélyt, már a falusi nép is tudott arról. Tény, hogy életveszélyes veszekedések, civakodások voltak közöttük, a férj tettlegességig bántalmazta feleségét, a feleség előbb szavakban, majd valóságosam is, többször késsel fenyegetőzött. A felnövekvő gyermekekre ez nagyon rossz hatással volt, szófogatlanokká, hitetlenkévé váltak. A kialakult helyzet következtében a feleség, Ebeczki Blaskovits Júlia kénytelen volt elhagyni a szécsényi kastélyt. Két kisebbik leányát, Agáthát és Juliannát is magával vitte, a másik három gyermek, Ebergényi Viktornál maradt. A különváláskor Ebergényi Viktor kétszobányi bútort biztosított felesége és leányai számára. A nálánál maradt három gyermeke számára nevelőnőt vett fel. Ebergényi Viktor 800 ezüst forintot és 200 pengőt biztosított a különélő felesége számára. Kilenc tanút, főleg házbéli cselédeket idéztek meg a perben. A 34 éves, nemes Steffanics János pl. arról tanúskodott, hogy az ebédlőben egy alkalommal a feleség a civakodás hevében késsel támadta meg férjét, aki ezt mondta a tanúnak utána: „Nézd, ez a gonosz asszony belém akarta dobni a kést.” A kés a falon nyomot hagyott.

Horváth József korábbi szécsényi plébános szeptember 23-án, levélben szólta hozzá a témához. Az ifjú házasság első négy évében volt szécsényi plébános, ő már akkor is értesült a házastársak közötti viszályról. A férjet így jellemezte: „Tekintetes Ebergényi Viktor úr, kit én mindenkor jó érzésű, csendes, szelíd indulatú, és általánosságban békés természetű fiatalembernek ismertem, oly gyengéd, példás és erényes bánásmódot gyakorolt Nejevel, aminőt csak a házassági frigy hoz a feleket boldogító igenre, akárkitől is követelhet. A fiatal úri nő, kihez illendő tekintettel viselkedni nekem örömmre volt, nem sokára az új megtelepedési helyen oly unatkozást fejtett ki, és nyilvánított, melyről mind az említett férje, mind a született és születendő úri magzatokra nézve igen szomorú jövődőt igen bizonyosan előre látni, és könnyen jövedőlni lehetett. Ezen úri nőnek korlátlan indulatkozása legszomorúbban mindannyivá lón, ahonnet következni kelle: hogy mind a házi cselédek között, - kik panaszaikkal nálam, több ízben megjelenvén, a béketűrésre, függésre, és hűségre intő pásztori tanácsomnál fogva látszottak csak valamennyire enyhülni -, nagy zavar, civakodás és békétlenség támadt; mire a gyengédérezsű férj is, mit többször észrevenni lehetett, - noha az őt közelről nyomasztó bajt férfitúli lélekkel bírni, fődözni, orvosolni és simítani el nem mulasztotta -, az amazoni erőlködések hatását fájdalmas érzéssel fogadni hirtelen lévén, az

engedélyt csak nagy bajjal vala képes visszaszerezni, s gyakran a vallás sugallta béketűrés pajzsa alatt lelhetne fel összeszorult keble nyugalmát. Ezen indulatos Nő kevés évek alatt szerencsésen több szép magzatoknak édes Anyává formálván, de a nevelés, és neveltetés elveit páratlan indulatoskodása miatt nem is esmérhetvén, magzatainak annyira gondviselője nem lehet, hogy szánandó lenne azok sorsa, kik csupán anyai kormányra alá – az atyáéknak kizárásával – rendeltetnének.” Szeptember 24-én Várady József, a Székeskáptalan nagyprépostja, Lipárt földbirtokosa befogadta a Szentszék nevében a válóper dokumentumait. 27-én, Köves Antal plébános személyesen győződött meg Ebergényi Viktor és felesége közt kialakult áldatlan helyzetről. 1845. január 16-án, a válóper lezárása előtt, Ebergényi Viktor és Blaskovich Júlia levélben értesítette a Szentszékét, hogy „önként szépségben egységre léptünk”, és ezzel lezárult köztük a többéves viszoly. Balassa Gábor szombathelyi püspök ezt a különélő egyességet jóváhagyta. A különélő feleség 1851-ben, 38 évesen elhunyt, a két kisebbik leány ekkor visszaköltözött apjához Szécsenybe, aki nem sokkal később 1857-ben elvette a nagyobb gyerekekhez felvett nevelőnőt, ekkor 36 éves Heller Domenica Alfonsinát. Ebergényi Leontina már egy évvel korábban férjhez ment Almássy Gyulához. Ebergényi Viktor megromlott házassága, a különélő anya elhibázott, elkényeztetett gyermeknevelése okozta valójában a huszonegynéhány éves Ebergényi Júlia eltévelyedését, tragikus életútját. Ebergényi Viktor válóperének irataira a Múltidéző régi olvasója, Inzsöl Richárd atya talált rá az Egyházmegyei Levéltárban, önzetlen közreadását az olvasók nevében is köszöni a szerkesztő. (Képek: Az Ebergényi család nemesi címere a szombathelyi Smidt Múzeumban, Ebergényi Viktor „elváló ügye” iratai a Szombathelyi Egyházmegyei Levéltárban, Ebergényi Viktor aláírása és az Ebergényi pecsét, Ebergényi Júlia, válóperi irat. Köves Antal szécsenyi plébános nyilatkozata a témában és a plébánia pecsétje, Blaskovits Julianna aláírása, Várady József nagyprépost határozata, Laky János szombathelyi esperes és Takács Sebestyén szombathelyi káplán aláírása és pecsétje az elválasztó dokumentumon.)

A SZÁMLÁK VILÁGA (6)

Számlabúvárokodásunkban ezúttal 1891-et írunk. Tóth Lajos szombathelyi gépésznek kellett megjavítani a káptalan cséplőgépét aratáskor Lipárton. Júliusban és augusztusban készített Hamerly József szombathelyi kádár egy kútvödrt a lipárti molnárnak és két 10 akós hordót a lipárti uradalomnak. Rozsvételi számla a lipárti Ehman József molnártól és a szombathelyi Spitzer Adolftól. Varga Géza szécsenyi asztalos nyugtája 16 db új rámáról, amit a lipárti molnár lakra készített.

A lipárti Takács János bíró nyugtája 5 forint 34 krajcárról. A szombathelyi Mayer Jakab számlája 10 mázsa mészről 1892-ből. A szombathelyi Holczheim Károly Fiai számlája 100 db faragott lécről, amit a lipárti uradalomnak szállítottak le. Blum Sándor számlája 3 falapátról a lipárti magtárnak „vételre”. A szombathelyi Hussy Károlyné dombornyomásos pecsétű számlája. 1893-ból a szombathelyi Virág Ferenc számlája két szerszámról 70 forintért „kialkudva”. A sárvári Frieber &

Fleischner szállítólevele a zuggói molnár istállójához. (A zuggói malom is a lipárti uradalomhoz tartozott.) A szombathelyi Tóth Lajos szíjgyártó számlája a vasvári uradalom gőzgépéhez, ami Lipárton aratott, amikor pótolni kellett a gépszíját. A szombathelyi Mayer Ede Fiai számlája a lipárti gőzcséplőgép „dobtengely szabályozásáról.”

A következő szám tartalmából: Képkommentárok (22), A számlák világa (7), Festett örökségünk és a helyi értéktár, Cserkész István kézzel írt imakönyve